

Eesti rahvastik 2011. aasta loenduse andmetel

Ene-Margit Tiit^{1, 2}

Rahvaloenduse esmaste tulemuste taustal saab käsitleda Eestis viimase 22 aasta jooksul (alates 1989. aasta rahvaloendusest) toimunud rahvastikuprotsesse. Selle aja jooksul on Eesti rahvaarv kahanenud 17% võrra. Selle põhjused on aktiivne mitte-eestlaste väljaränne iseseisvuse taastamise eel (selle tulemusena kasvas eestlaste osakaal rahvastikus 61,5%-lt 79,7%-ni), negatiivne iive ja jätkuvalt negatiivne rändesaldo. Viimase kümnendi jooksul on rahvastiku demograafilises arengus toimunud olulisi positiivseid nihkeid: oodatav eluiga on kasvanud viimase 11 aasta jooksul üle 5 aasta, loomulik iive on lähenenud nullile ja imikusuremus langenud alla Euroopa Liidu keskmist taset.

Rahvaloendus on nagu verstepost ajas, mis annab märku, et taas on aeg mõelda rahva olukorra peale, mõtiskleda rahva püsijäämisest ning selgitada, missugused ohud meid kui rahvast ähvardavad, kui tõsised need ohud on ja kuidas on võimalik neid ära hoida või nende mõju leevendada. Suurt osa rahvastikuandmetest mõõdetakse ja registreeritakse küll pidevalt ning nii ei põhjustagi loendusandmed väga suuri üllatusi võrreldes sellega, mis on statistikutel juba varem teada ning analüüsid ja andmekogudes üldsusele kättesaadavad. Täpse teadmise annab aga siiski rahvaloendus ja mõnigi kord on tarvis pärast rahvaloenduse andmete teadasaamist varasemaid näitajaid täpsustada. Ka siinses artiklis on kasutatud viimase rahvaloenduse andmeid vaid osaliselt ning oluline osa esitatud statistikast on nn sündmusstatistika, mida on aastate jooksul pidevalt korjatud. Kõik esitatud andmed pärinevad Statistikaameti avalikest andmebaasidest (1, 2).

Rahvaarvu muutus

Esimene asi, mida pärast loenduse lõppu küsitakse, on, kui palju meid on. Ja siis otsitakse üles eelmise loenduse andmed ning võrreldakse: kas rahvaarv on kasvanud või kahanenud? Mõlemasuunalised kiired muutused on murettekitavad. Kui sõjajärgsel perioodil kuni 1989. aastani rahvaarv kasvas kiiresti, oli meil alust muretseda, sest eestlaste suhtarv Eestis kahanes järjest, saavutades 1989. aastal minimaalseks tasemeks 61,5%. Samal ajal jõudis eestlaste absoluutarv sõjajärgse perioodi maksimum-

tasemeni, mis oli üle 965 000. Praeguseks on protsess pöördunud vastupidiseks ning see annab samuti põhjust tõsiseks mureks.

Juba ligi 20 aastat on Eesti rahvastik kahanenud. Võrreldes 1989. aasta jaanuaris toimunud rahvaloendusega, mil Eesti rahvaarv oli kõigi aegade suurim, on rahvaarv 2011. aasta lõpuks loenduse andmetel kahanenud ca 270 000 inimese võrra, s.o 17%. Esmapärgul tundub see tulemus olevat jahmatav. Toimunud muutuse sisu ja tähenduse mõistmiseks on tarvis analüüsida viimase 23 aasta jooksul Eestis toimunud rahvastikuprotsesse.

Välisränne

Iseseisvuse taastamisest alguse saanud kõige olulisem muutatus on rändesuuna muutumine. Kui Eesti oli alates II maailmasõja lõpust sisserännumaa, mille elanikkond suurenes igal aastal tuhandete immigrandide võrra, siis alates 1988. aastast on välisrände saldo olnud negatiivne. Eriti palju inimesi (neist suur osa hilisimmigrandid või Nõukogude sõjaväega seotud isikud) lahkus vahetult iseseisvuse taastamise järel itta ning selle tulemusel suurenes eestlaste osakaal rahvastikus 2000. aastaks 67,9%-ni. Lahkumine on jätkunud ka viimase kümnendi jooksul ning selle üheks tulemuseks on eestlaste suhtarvu kasv 2011. aastaks 69,7%-ni, samas kui eestlaste absoluutarv loenduse andmetel on kahanenud ja ületab vaid napi paari tuhande võrra 900 000.

Seda, kes, millal ja kuhu on lahkunud, Eesti riik täpselt ei tea, sest kõik emigrandid ei ole oma lahkumist ametlikult

Eesti Arst 2013;
92(3):139–144

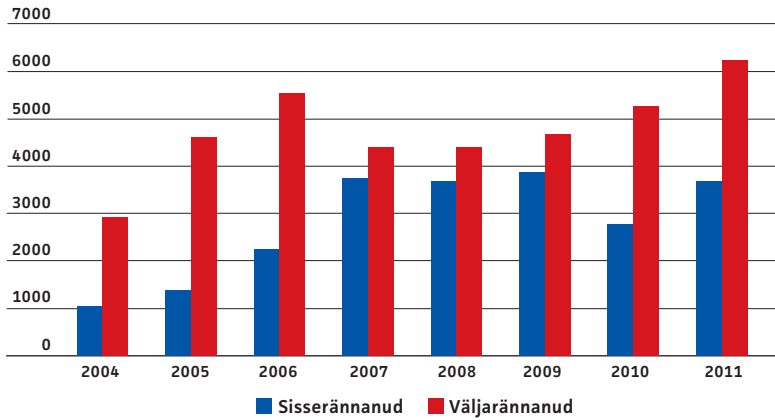
Saabunud toimetusse:
09.01.2013
Vastu võetud avaldamiseks:
15.01.2013
Avaldatud internetis:
31.03.2012

¹Tartu Ülikool,
²Statistikaamet

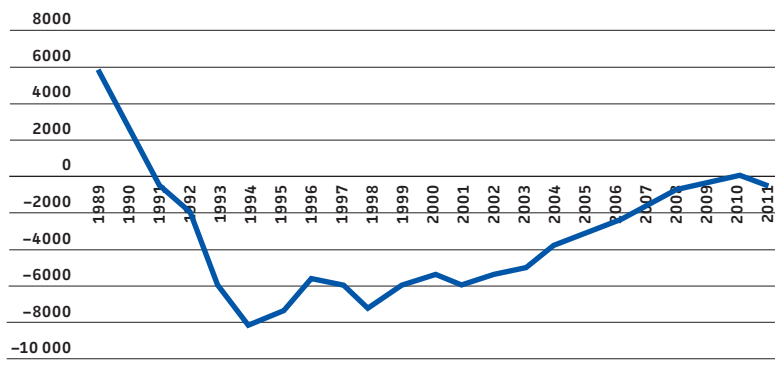
Kirjavahetajaautor:
Ene-Margit Tiit,
ene.tiit@ut.ee

Võtmesõnad:
rahvaarv, rändesaldo,
loomulik iive,
sündimus, summaarne
sündimuskordaja, oodatav
eluiga, tervena elatud
aastate arv, imikusuremus

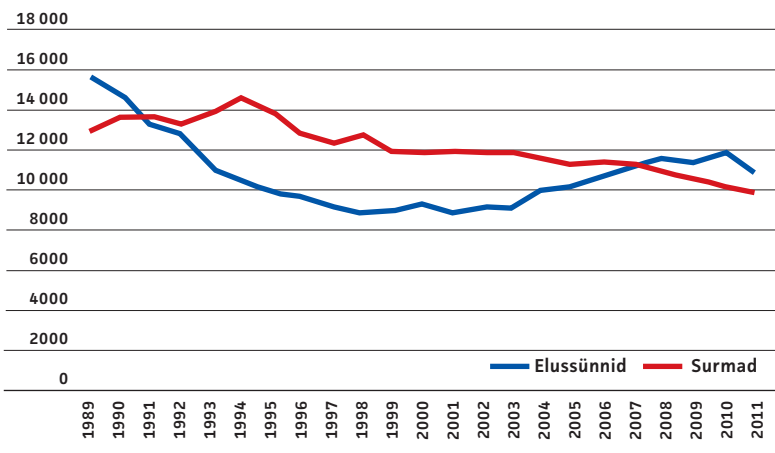
registreerinud. Loendusandmed näitavad üldiselt vaid neid, kes ei ole lahkunud või kes on siia saabunud, kusjuures neid ei ole viimase mõnekümne aasta jooksul kuigi palju kogunenud. Alates 2000. aastast on Eesti registreeritud rändesaldo suurus -22 000, s.t nii palju on lahkunuid rohkem kui saabunud. Välismaalaste Eestisse saabumine on piiratud kvoodiga, kuid enamasti pole niigi palju soovijaid olnud. Mitmetel

Joonis 1. Registreeritud välisränne Eestis aastail 2004–2011.

Joonis 2. Loomulik iive Eestis alates 1989. aastast.

Joonis 3. Eestlaste sünnid ja surmad aastatel 1989–2011.

aastatel on aga registreeritud tagasiränne olnud registreeritud lahkumisega samas suurusjärgus (vt joonis 1).

Probleemiks on aga registreerimata välisränne, mis võib olla suuruselt võrreldav registreeritud rändega, kuigi tõenäoliselt aegapidi seaduskuulekate lahkujate osakaal suureneb. 2011. aasta rahvaloendusel püüti saada Eestist lahkunute kohta andmeid lähisugulastelt, kuid on päris selge, et sel viisil pole võimalik nähtusest täielikku pilti saada, sest kõigil lahkunutel ei jäänudki kodumaale lähisugulasi või ei osanud need lahkunute kohta teavet anda või ei pidanud seda vajalikuks. Kokku laekus siiski andmeid ca 30 000 registreeritud ja registreerimata lahkunu kohta, kuid nende andmete detailne analüüsimine seisab veel ees.

Täiendavaid andmeid võib saada ka otsekontaktidest teiste riikidega, kuid tuleb arvestada, et rände registreerimise täpsus on riikides erinev. Muudest riikidest andmete hankimisel tuleb tõsiselt arvestada ka sealsete registreeritavate näitajate erisusi: enamasti ei registreerita seal isikute rahvust (seega pole võimalik saada teada eestlaste arvu maailmas), küll aga pannakse kirja kodakondsus (selle võivad saada isikud, kes pole kunagi Eestis olnudki), lisaks sellele ka näiteks sünnikoht (mida võib samuti erinevalt käsitleda, näiteks Eestis sündinuteks võib arvata ka Põlvas viimasel ajal sündinud pisikesed pihkvalased) või eelmine elukohariik, vahel ka emakeel. Lisaprobleemiks on veel see, et eestlaste arv ja eestlaste osa rändevooos on kõigis teistes riikides peale Soome tühiselt väike ning selle kättesaamine lahtrist „Muud“ võib olla probleemne. Küll aga on teada, et Soomes elas sealse rahvastikuregistri andmetel 2011. aastal üle 30 000 Eesti kodaniku, kusjuures 2011. aasta jooksul see arv kasvas ligi 5000 isiku võrra (3). Pole aga teada, kui palju on Eestist lahkunuid, kes on endale võtnud Soome kodakondsuse.

Loomulik iive

Teine rahvaarvu vähenemise põhjus on loomulik iive, mis ligemale 20 aasta jooksul on olnud negatiivne, s.t et surmajuhtumeid on olnud sündidest rohkem, kusjuures halvimatel aastatel on vahe ulatunud ligi 8000-ni (vt joonis 2).

Viimastel aastatel on olukord siiski paranenud: 2010. aastal jõudis kogurahvastiku iive nulli, kuid langes juba 2011. aastal taas

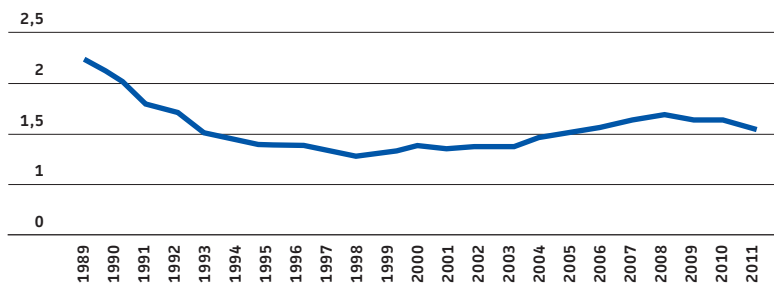
alla nulli ja ka 2012. aastal ületab surmade arv sünde ca 1000 võrra. Seevastu on eestlaste iive olnud juba mitme aasta jooksul positiivne, kuigi sündide arv on viimastel aastatel kahanenud (vt joonis 3). Võrreldes 1989. aastaga on negatiivse loomuliku iibe tõttu eestlaste arv kahanenud 33 000 võrra, sellest 22 000 võrra kuni 2000. aastani ja ligi 11 000 võrra viimase 11 aasta jooksul. Siiski on viimase paarikümne aasta jooksul (nagu varemgi) eestlaste loomulik iive olnud suurem (vähem negatiivne) kui teiste rahvuste oma.

Sündimus

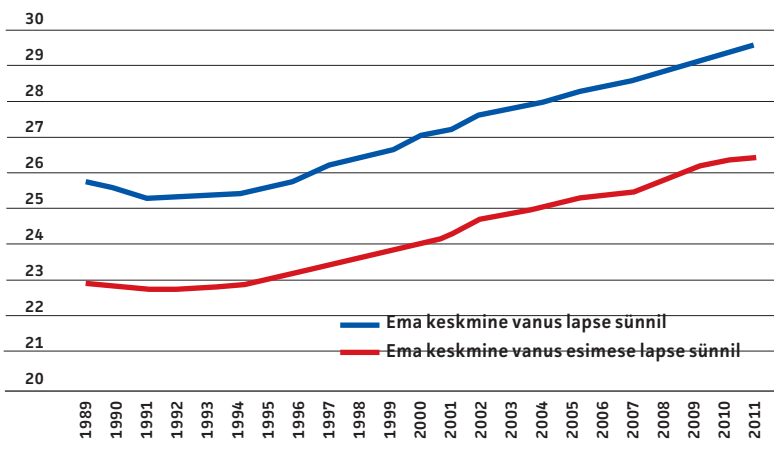
Sündimust iseloomustab summaarne sündimuskordaja, mis näitab keskmist naise poolt tema elu jooksul sünnitatud laste arvu eeldusel, et sündimuskäitumine jääb muutumatuks kogu tema viljaka (fertiilse) ea vältel. See näitaja on Eestis viimase 20 aasta jooksul olnud siiski allpool taastetaset, mille väärtuseks on kokkuleppeliselt 2,1. See tähendab, et nii suur peaks keskmine naise poolt tema eluajal sünnitav laste arv olema, selleks et järgmine põlvkond oleks niisama suur. Üle ootuspärase väärtuse 2 on see kordaja kahel põhjusel: esiteks sünnib mehi alati naistest pisut rohkem ja teiseks sureb mingi (tegelikult meie oludes küll väga väike) osa naisi enne fertiilsesse ikka jõudmist. Jooniselt 4 on näha, et alates 1990. aastast on sündimus Eestis olnud allpool taastetaset.

Summaarse sündimuskordaja tõlgendamisel on siiski kasulik arvestada mõnd lisategurit. Alati ei järeldu sellest, et summaarne sündimuskordaja on allpool taastetaset, et riigis (piirkonnas) on iive negatiivne ja isegi elu jooksul sünnitatud laste arv naise kohta võib olla suurem, kui näitab sündimuskordaja. Esiteks, summaarse sündimuskordaja väärtust vähendab sünnitamise kasv. Sisuliselt tähendab sünnitamise kasv seda, et kuigi vaatlusaastal sünnib lapsi taasteks vajalikust kogusest vähem, ei jää need lapsed sündimata – nende sünd lükatakse edasi. Naised sünnitavad hiljem, põlvkondade keskmine vahe pikeneb.

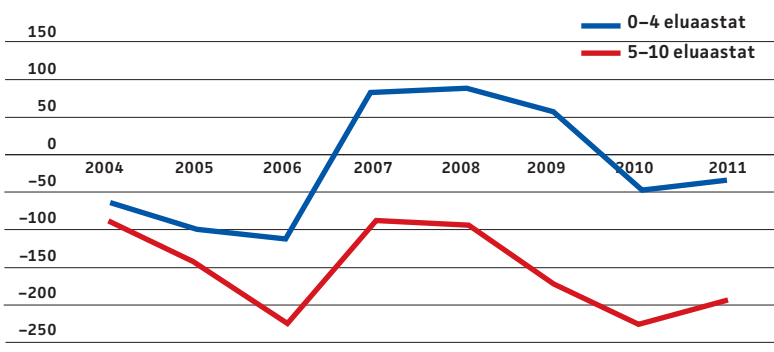
Tõepoolest, Eestis sünnitatakse järjest hiljem, nagu nähtub ka jooniselt 5. Esmasünnitaja vanus on 20 aasta jooksul suurenenud ligi 4 aasta, keskmise sünnitaja vanus koguni rohkem kui 4 aasta võrra. Samas ei ole selles midagi erakordset, sest ka enamikus Lääne-Euroopa riikidest sünnitatakse võrdlemisi

Joonis 4. Summaarne sündimuskordaja Eestis aastatel 1989–2011.

Joonis 5. Eesti naiste sünnitamise vanuse muutumine aastatel 1989–2011.

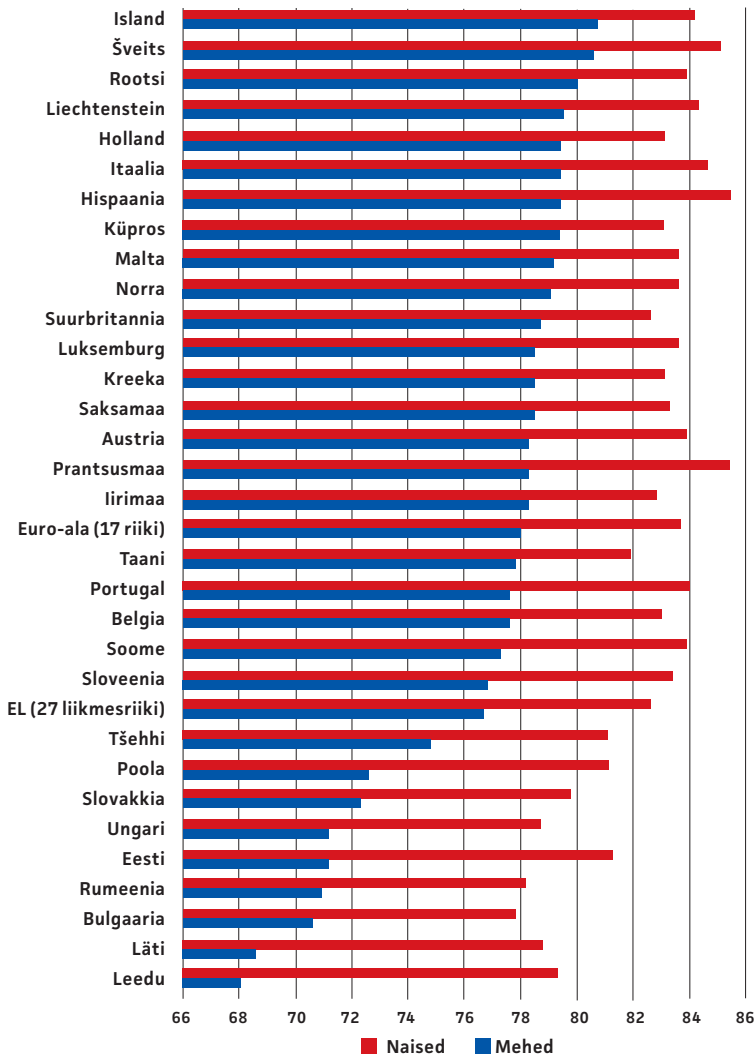
Joonis 6. Eesti kuni 10aastaste laste välisrände saldo (sisserände ja väljarände vahe absoluutarvudes).

hilja. Tavaks on saanud, et enne pere loomist lõpetavad naised oma haridustee, teevad algust isikliku karjääriga ja kindlustavad end ka majanduslikus mõttes. Tudengieas abiellumine, mis oli üsna tavaline nõukogude ajal, on tänapäeval pigem erandlik.

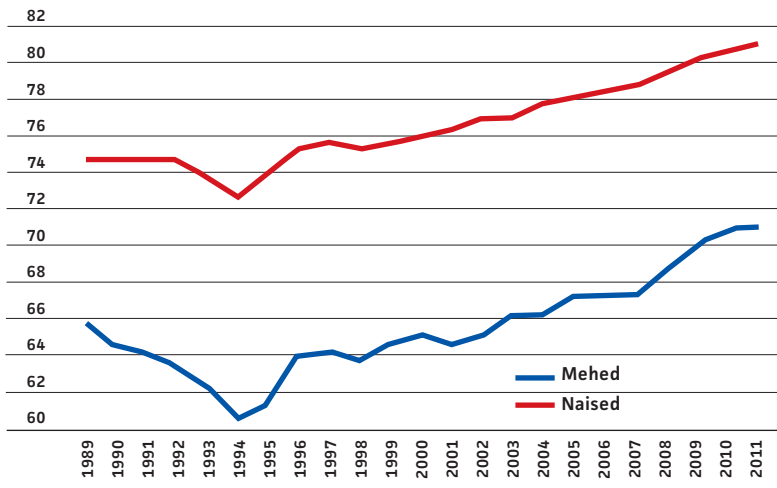
Välisrände mõju sündimusele

Teine asjaolu, mida tuleb ka sündimusnäitajate tõlgendamisel arvestada, on registreevimata väljaränne. Lihtne arutelu näitab, et kui vastsündinute arv on teada, aga arvestatav naiste hulk on tegelikust suurem (sest osa sünnitusealisi naisi on riigist regist-

reerimata lahkunud), siis on arvatud sündimust iseloomustavad näitajad tegelikust väiksemad, piltlikult öeldes peaksid

Joonis 7. Euroopa Liidu riikide meeste ja naiste oodatav eluiga aastal 2011. Riigid on järjestatud meeste oodatava eluea järgi.

Joonis 8. Eesti meeste ja naiste oodatava eluea muutumine.

Eestisse jäänud naised sünnitama ka nende eakaaslaste eest, kes on Eestist lahkunud ja sünnitavad oma lapsed teiste riikide elanike või kodanikena. Kuna tänapäeval on kõige aktiivsemad Eestist väljarändajad viljakas eas naised, siis on nende seniste ametlike andmete ja rahvaloendusel saadud tegelike, väljarännet arvestavate andmete erinevus kõige suurem. Siit järeldub ka, et praegu esitatavad näitajad sündimuse kohta on mõnevõrra alahinnatud, kuid pärast loendusandmete kasutuselevõttu on võimalik neid täpsustada. Tõsi, ei suurene küll sündide arv, kuid pole alust heita ette kodumaal viibivatele naistele vähest sünnitamist – oluline sündide vähenemise põhjus on noorte naiste väljaränne. Siit järeldus poliitikutele – ka perepoliitikas ei ole väljakutseks pakkuda kindlustunnet ja turvalisust mitte üksnes Eestis paiknevatele peredele ja naistele, vaid tähelepanu tuleb pöörata ka juba välja rännanud või väljarändamist kaaluvatele noortele naistele ja peredele. Siinjuures on oluline märkida, et Eestis makstav vanemahüvitis on üks positiivseid tegureid, mis võib aidata kaasa lastega perede kodumaale naasmisele, kuid selle nagu kõigi sotsiaalpoliitiliste meetmete mõju kahaneb ajapikku, kui seda uute sammudega ei toetata (vt joonis 6).

Oodatav eluiga

Eesti jaoks on pikka aega olnud üks kõige valedamad küsimusi madal oodatav eluiga, iseäranis meestel. Oodatav eluiga sünnil näitab vastava piirkonna inimese keskmist eluiga eeldusel, et kogu tema elu jooksul jääb suurem täpselt selliseks, nagu see on vaatlusaastal. Oodatava eluea madal tase on takistanud Eestil saavutamast kõrgemat kohta inimarengu pingereas, see on olnud häbiplekiks ka kõigis teistes sotsiaalse arengu käsitlustes, sest on üks olulisemaid elukvaliteedi näitajaid. Euroopa Liidu riikide seas on Eesti meeste ja naise eluiga praegugi suhteliselt madal (vt joonis 7). Jooniselt on näha, et eluea pikkuse järgi jagunevad Euroopa riigid kahte selgelt eristuvasse rühma: Lääne-Euroopa riigid (vana Euroopa Liidu piirkond) ning Kesk- ning Ida-Euroopa riigid (hilisemad liitujad, kelle hulgast on aga välja arvatud Küpros ja Malta). Eesti koht on ootuspäraselt teises rühmas, kus ta meeste oodatava eluea poolest edestab vaid lähinaabreid Lätit ja Leedut ning kõige hilisemaid liitujaid Bulgaariat ja Rumeeniat.

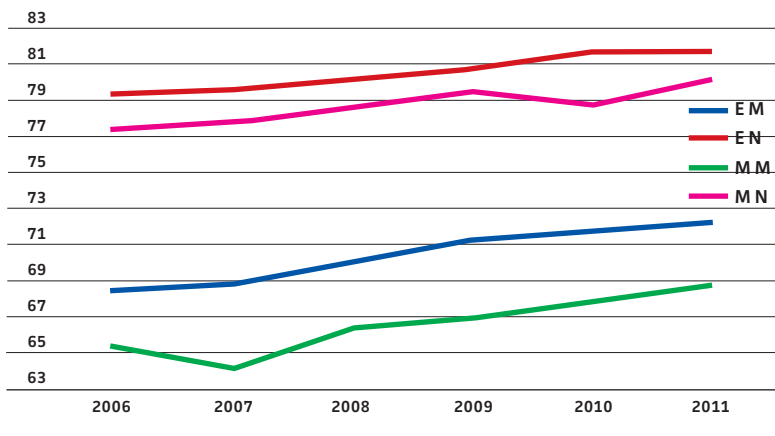
Naiste oodatava eluea poolest on pilt pisut parem, sest Eesti seljataha jäävad kõik Ida- ja Kesk-Euroopa riigid peale Sloveenia.

Positiivse arenguna vajab märkimist, et Eestis on oodatav eluiga alates 2000. aastast muljetavaldavalt pikenenud – meestel 6 ja naistel 5 aasta võrra – ning see on suurim hüpe ELi riikide seas. Siiski on võimaik, et pärast rahvaloenduse andmete kasutuselevõtmist need näidud täpsustuvad (oodatava eluea kahanemise suunas), kuid kindlasti jääb kehtima tõsiasi, et viimase 11 aasta jooksul on oodatav eluiga Eestis märgatavalt pikenenud, mis sisuliselt näitab elukvaliteedi olulist paranemist Eestis (vt joonis 8).

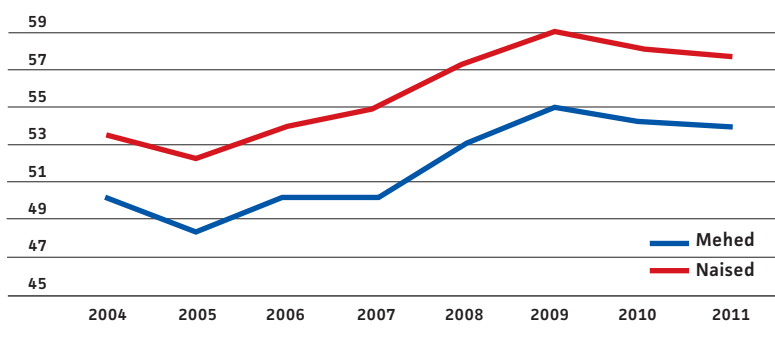
Joonisel 9 on siiski näha, et Eesti rahvastik ei ole oodatava eluea mõttes sugugi ühtlane – eriti meeste puhul on erinevus eestlaste ja mitte-eestlaste vahel suur, keskmiselt ligi 4 aastat. Muu hulgas on see üks põhjuseid, miks eestlaste loomulik iive on suurem kui teiste Eestis elavate rahvusrühmade oma. Positiivne on aga see, et ka mitte-eestlaste oodatav eluiga on viimaste aastate jooksul jõudsasti, kuigi väikeste tagasilöökidega kasvanud.

Tervena elatud eluaastad

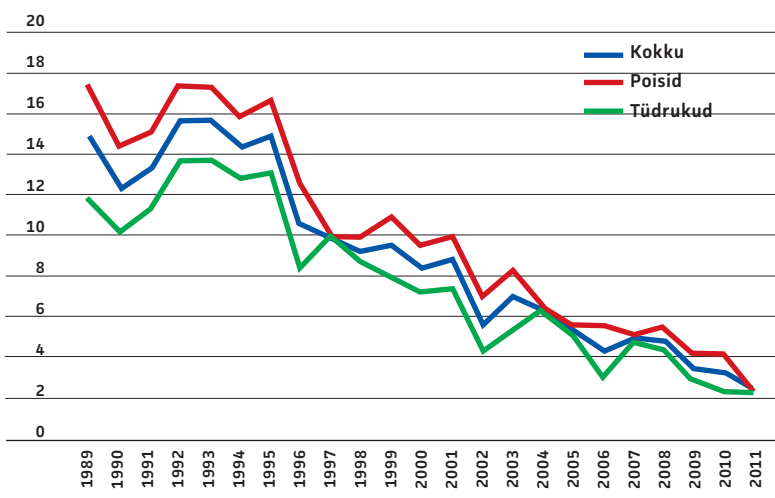
Viimase kaheksa aasta jooksul on arvatud Eesti elanike jaoks ka oodatav tervena (puudevabalt) elatavate eluaastate arv erinevate vanuserühmade jaoks (vt joonis 10). Ka selle näitaja puhul kasutatakse eeldust, et haigestumus on isiku kogu elu jooksul sama, mis vaatlusaastal. Loomulikult ei saa neist andmetest teha järeldust, et 2011. aastal sündinud tüdrukute oma 58. eluaastal haigestub mõnesse kroonilisse haigusse, mis lõpetab tema tervena elatud eluaastate jada. Tõenäoliselt on selleks ajaks arstiteaduses tehtud suuri edusamme ja tänaste laste tervena elatud eluaastate arv on tabelil näidatust märksa suurem. See näitaja (nagu ka teised sarnased indikaatorid) iseloomustab siiski vaid vaatlusaastat ja siit saab teha kaks järeldust: esiteks haigestuvad Eesti inimesed praegu kroonilistesse haigusse võrdlemisi varakult ja seega vajavad arstiabi üsna pikkade aastate jooksul ning teiseks on olukord üldiselt paranemas. Ka see näitaja täpsustub tõenäoliselt loendusandmete põhjal, kusjuures selle aluseks on niihästi täpsemad rahvastikuandmed kui ka loendusel esitatud küsimused vastaja tervise ja toimetuleku kohta.

Joonis 9. Eesti rahvusest meeste (E M) ja naiste (E N) ning muudest rahvustest Eestis elavate meeste (M M) ja naiste (M N) oodatav eluiga.

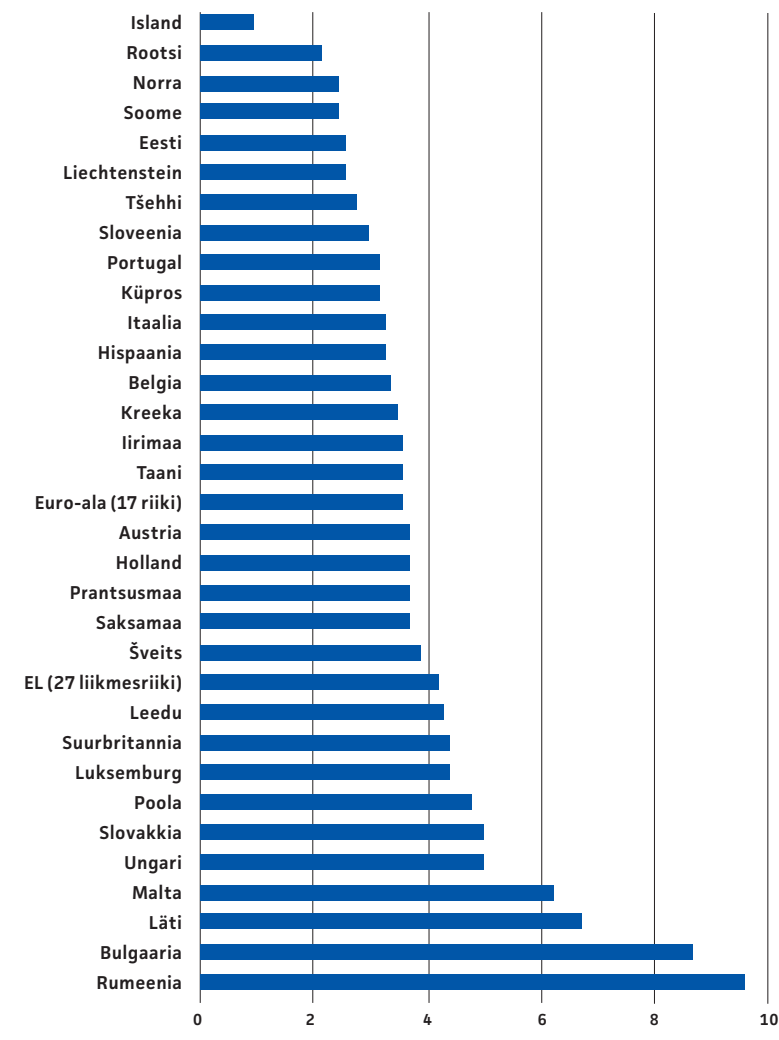
Joonis 10. Eesti inimeste oodatav tervena elatud eluaastate arv sünnil, aastad 2004–2011.

Joonis 11. Imikusuremuse dünaamika Eestis. 1992. aastal muutus sünni määratlus, mis põhjustas suurem näitaja suurenemise.

Imikusuremus

Imikusuremus, mida mõõdab alla aasta vanuselt surnud laste arv 1000 vastsündinu kohta, on pidevalt alanenud ja saavutanud praeguseks märkimisväärselt madala taseme. Graafiku jõnksulisus tuleneb sündide ja surmajuhtude vähesusest. Pilt-

Joonis 12. Alla 1 aasta vanuselt surnud laste arv 1000 lapse kohta Euroopa Liidu (EL) riikides 2011. aastal.

likult öeldes mõjutab Eesti oludes seda näitajat iga üksikjuhtumgi. Väike imikusuremus on näitaja, mille üle on põhjust Eesti arstkonnal uhkust tunda (vt joonis 11). Imikusuremuse taseme poolest kuulub Eesti tõepoolest põhjamaade hulka, mis ühtlasi tähendab Euroopa parimat taset (vt joonis 12). Kuna imikusuremust määratakse jooksvalt igal aastal registreeritud sündide ja surmajuhtude põhjal, ei mõjuta seda näitajat ränne ning selle puhul ei ole mingit olulist korrigeerimist seoses rahvaloenduse andmete kasutuselevõtuga ette näha.

Kokkuvõtteks

Rahvaloendus näitas seda, mida me senigi olime aimanud ja tunnetanud – Eesti rahvas on ohutsoonis, kuid praegu pole alust kinnitada, et me sureme välja niikuinii. Ohus oleme varemgi olnud ning targa ja

tasakaaluka tegutsemisega suuremast ohust välja tulnud. Kindlasti tuleb meil teha jõupingutusi, et säilitada keelt ja kultuuri, mis on meie identiteedi ja sellega ka rahvuse alus. Eesti naised pole loobunud sünnitamisest, kuid oleks tarvis, et küllalt paljud eestlased, sh eesti naised ning eesti lapsed elaksid Eestis, ja kui nad on siit lahkunud, pöörduksid siia tagasi. See kõik eeldab tõhusat sotsiaal- ja perepoliitikat, aga ka regionaalpoliitikat, et elu Eestimaa igas nurgas oleks elamisväärne ja turvaline. Selle asemel et värvata Eestisse võrdtöajõudu, on mõistlik kasutada eakate töökäsi – selleks loob eelduse jõudsalt pikenev oodatav eluiga. Igasuguste Eesti elu puudutavate otsuste tegemisel ei tohiks edaspidi lähtuda üksnes majanduslikust otstarbekusest lähiajal või valijate häälte võitmisest, vaid silmas tuleks pidada Eestis elavate inimeste elukvaliteeti praegu ja tulevikus.

SUMMARY

Estonian population by the data of the census 2012

Ene-Margit Tiit^{1, 2}

The paper presents some results of the census 2011 with the aim to highlight recent trends in the development of the Estonian population. During the period 1989–2011 population size decreased by 17%, the reasons being emigration of non-Estonians in 1989–1990, negative natural increase and negative net migration during the whole period. Estonian's share in the population increased during the study period from 61.5% to 69.7%. There are a few positive trends in the development of Estonian population, too: during the last 11 years life expectancy increased more than 5 years, natural increase tended to zero and infant mortality reached a level that is better than the EU average.

KIRJANDUS/REFERENCES

1. Statistika andmebaas: Rahvastik. <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvastik/databasetree.asp>.
2. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus. <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>.
3. Statistics Finland's PX-Web databases. Tables on the subject area of: Population Structure. http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_en.asp.
4. Tiit E-M. Eesti rahvastik Viis põlvkonda ja kümme loendust. Tallinn: Statistikaamet; 2011.

¹ University of Tartu, Tartu, Estonia
² Statistics Estonia, Tallinn, Estonia

Correspondence to:
 Ene-Margit Tiit,
ene.tiit@ut.ee

Key words:
 population size, net migration, natural increase, fertility, birth rate, total fertility rate (TFR), life expectancy, healthy life years, infant mortality